

Bliźnięta nierozdzielone – niezwykła historia braci Eng i Chang Bunker

Witold Malinowski (ABDEF)

Katedra Pielęgniarstwa Położniczo-Ginekologicznego Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie

WKŁAD AUTORÓW: (A) Projekt badania · (B) Zbieranie Danych · (C) Analiza Statystyczna · (D) Interpretacja Danych · (E) Przygotowanie Rękopisu · (F) Gromadzenie Piśmiennictwa · (G) Gromadzenie Funduszy

STRESZCZENIE

Bracia Eng i Chang Bunker należą do najśłynniejszych bliźniąt nierozdzielonych. Urodzili się w 1811 roku w małej wiosce położonej nad rzeką Mekong w Syjamie. Od nich pochodzi używany powszechnie termin „bliźnięta syjamskie”. Byli złączeni ze sobą brzuchami, mostkiem tkankowym o długości 12 cm i szerokości 8 cm (*Xiphopagus*). Życie braci Bunker było niezwykle. Wspólnie posiadali liczne potomstwo. Dzięki swej nadzwyczajności bracia wywierali istotny wpływ na otaczający świat, a nawet życie polityczne. Pamięć o braciach Bunker przetrwała do czasów współczesnych. Most łączący bliźniacze miasta, który wybudowano w 2001 roku nad zatoką Stewarta został nazwany imieniem Changa i Enga Bunker.

Słowa kluczowe: Eng i Chang Bunker; bliźnięta syjamskie; jedność z wielości

Adres do korespondencji: Witold Malinowski
Katedra i Zakład Pielęgniarstwa Położniczo-Ginekologicznego Wydziału Nauk o Zdrowiu Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie, ul. Żołnierska 48, 71-210 Szczecin
Tel: +48 91 48 00 983; +48 600 850 073
e-mail witold05@op.pl

Liczba słów: 2736 **Tabele:** 0 **Ryciny:** 2 **Piśmiennictwo:** 8

Received: 03.02.2017

Accepted: 16.03.2017

Published: 28.09.2017

WSTĘP

Do najśłynniejszych bliźniąt nierozdzielonych w historii należą bracia Eng i Chang Bunker. Urodzili się 11 maja 1811 roku w małej wiosce położonej nad rzeką Mekong w Syjamie (obecnie Tajlandia) w bardzo ubogiej rodzinie rybaka. Od nich pochodzi używane powszechnie określenie „bliźnięta syjamskie”. Ojciec ich był Chińczykiem, a matka pół Chinką pół Malajką. W Syjamie chłopcy byli bardziej znani jako „chińskie bliźnięta”, a ich imiona znaczą w rodzimym języku „lewy” i „prawy” [1].

HISTORIA BRACI ENG I CHANG BUNKER

Pierwsze 6 lat mieszkali razem z matką i wiedli stosunkowo normalne życie. Odseparowani przez rodziców od świata zewnętrznego, nie zdawali sobie sprawy, że wyglądają inaczej niż większość z pięciu milionów innych syjamskich chłopców.

Byli złączeni ze sobą brzuchami, mostkiem tkankowym o długości 12 cm i szerokości 8 cm (*Xiphopagus*). Ich matka odmówiła lekarzom zgody na rozdzielenie chłopców w obawie, iż może to spowodować śmierć jednego lub nawet obu. Uczyla ich natomiast rozciągając znajdującą się pomiędzy nimi tkankę tak, że mogli z czasem stanąć obok siebie, a nie tylko jak dotąd twarzą w twarz [1].

Gdy mieli 8 lat, zmarł ojciec. Nie mając wyjścia, matka wysłała braci do pracy. Zaczęli rozprowadzać po wsiach towary, jako domokrażni handlarze. Okazali się w tym fachu bezkonkurencyjni, bowiem nie znalazł się nikt, kto nie chciałby wpuścić do swojego domu tej osobliwej pary. Szybko stali się tak popularni, że dowiedział się o nich król Syjamu [2,3].

Dzieciństwo braci skończyło się nagle w momencie, gdy przysłani przez monarchę żołnierze zabrali chłopców przed jego oblicze. Ich urodzenie bowiem przez kapłanów zostało uznane, jako zły omen, przepowiednię nadejścia

wielkich nieszczęść i kataklizmów, a nawet końca świata. Stąd też, król Rama II wydał nakaz uśmiercenia, jednak kiedy poznał chłopców osobiście stwierdził, że bracia są czarujący w swojej zewnętrznej odmienności oraz nieszkodliwi i postanowił zmienić decyzję. Zaprosił chłopców do swojego pałacu w Bangkoku, skąd już ich nie wypuścił. Na dworze byli traktowani jako cenny skarb, obsypywani darami, żyli w luksusie, uczestniczyli w ucztach i dworskich ceremoniach, bawiąc króla i jego gości. Byli wysyłani na misje dyplomatyczne. W 1824 roku podczas, kąpieli w rzece odkrył ich przez przypadek szkocki kupiec Robert Hunter. Nawiązał z nimi dobry kontakt i zyskał zaufanie, stając się w końcu ich bliskim przyjacielem. Postanowił zabrać braci ze sobą i zrobić na nich złoty interes. Król jednak nie chciał pozbywać się bliźniąt, nie chciał pozwolić, aby opuścili jego dwór [4].

W 1829r. Hunter i jego współpracownik Kapitan Abel Coffin ponownie przybyli do Syjamu. Zaoferowali matce chłopców duże pieniądze za wyrażenie zgody na ich podróż za granicę. Po uzyskaniu jej aprobaty zwrócili się ponownie do władz Syjamu o zezwolenie na wyjazd bliźniąt z kraju. Tym razem następca Ramy II, Rama III, po zapewnieniu, że chłopcy mogą być znakomitą reklamą jego państwa, zdecydował się rozstać z nimi. Tak więc w wieku 18 lat zostali zabrani do Bostonu w USA, gdzie wkrótce stali się niebywałą atrakcją w „*Barnum and Baily Circus*”, w którym zaczęli odnosić pierwsze sukcesy. Kapitan Coffin został ich oficjalnym managerem, a publiczność szybko nadała im nazwę „*The Siamese Double Boys*” z czego pozostał używany do chwili obecnej termin „*bracia syjamscy*”.

Po kilku miesiącach pobytu w USA bracia pojechali do Anglii, gdzie równie szybko stali się bardzo popularni i wzbudzali zainteresowanie publiczności. W Londynie pokazywano ich w muzeum Egiptian Hall. Aby obejrzeć braci przyjechała cała rodzina królewska. Program ich występów był niezwykle bogaty. Wykonywali różnego rodzaju akrobacje, a także pokazy siły. Szczególnym zainteresowaniem cieszyło się przedstawianie publiczności łączącego ich pasma tkankowego [1,3].

Po ogromnym sukcesie w Anglii, Chang i Eng postanowili udać się do Francji, jednak ich wyjazd nie doszedł do skutku, ponieważ nie uzyskali na to zgody rządu francuskiego. Lekarze stwierdzili, że oglądanie przez ciężarne kobiety takich „potworów” może spowodować, iż one również będą rodzić podobnie zdeformo-

wane dzieci. Poza Francją reszta Europy pozostała dla nich otwarta [3].

W latach 1829–1831 z Barnum and Baily Circus objeździli prawie cały świat. Byli nazywani „ósmym cudem świata”. W trakcie tych podróży zostali wielokrotnie poddani badaniom lekarskim i eksperymentom medycznym, które miały na celu poznanie natury ich połączenia oraz zbadanie możliwości chirurgicznego rozdzielenia.

W 1832 roku Chang i Eng zerwali kontrakt z kapitanem Coffin (Hunter podczas, gdy byli w Europie sprzedał swoje prawo do reprezentowania ich), kiedy uświadomili sobie, że zagarnął on większą część zarobionych przez nich pieniędzy. W tym samym roku powrócili do USA, gdzie Chang-Eng przejęli sami całkowitą kontrolę nad dalszą karierą i zarobkami. Przez 7 lat występowali jako „*Bracia Syjamscy*” w cyrku prowadzonym przez P.T. Barnum. W 1839 roku, po zgromadzeniu znacznego majątku postanowili ostatecznie zakończyć swoją artystyczną karierę. Wybrali małe miasteczko Wilkesboro w Północnej Karolinie i osiedli się na stałe. Początkowo próbowali sił w prowadzeniu własnego biznesu zakładając niewielki sklepik. Jednak to przedsięwzięcie skończyło się niepowodzeniem. Niezrażeni tym faktem zakupili dwie sąsiadujące ze sobą farmy na zachodzie Mount Airy i zostali farmerami. Byli właścicielami kilkunastu niewolników, z których większość należących do Enga walczyła podczas amerykańskiej wojny domowej po stronie Unionistów. Wielu z potomków wyzwolonych przez

Ryc. 1. Bracia Bunker w wieku dorosłym

Enga niewolników żyje nadal na terenie Mount Airy [5].

W 1839 roku bracia uzyskali obywatelstwo Stanów Zjednoczonych. Z powodu braku nazwiska byli po prostu nazywani jako „Chang i Eng, bliźnięta syjamskie.” W 1844 roku zdecydowali się złożyć petycję o przyznanie im nazwiska Bunker. Skąd zaczerpnęli pomysł na nazwisko nie wiadomo.

W 1840 roku bliźniacy postanowili się ożenić. W roku następnym Chang i Eng poznali Adelaidę i Sarah Ann Yates, – sympatyczne siostry, dwie z dziewięciu córek miejscowego pastora – rolnika Davida Yatesa. Ponieważ miejscowi obywatele, ze względu na to, że w ich mniemaniu związek ten nosił znamiona bigamii, byli temu przeciwni, Chang i Eng postanowili dokonać w szpitalu w Filadelfii chirurgicznej separacji. Kiedy ich narzeczone dowiedziały się o tym, natychmiast ostro zaprotestowały i w kwietniu 1843 roku Chang ożenił się z Adelaidę Yates, a Eng z Sarah Ann. Odbyły się dwa oddzielne śluby i wesela. Obie kobiety były siostrami, więc łatwiej było im podjąć decyzję wspólnego życia z tak niesamowitymi mężami. Po 14 latach małżeństw bracia wybudowali dla siebie i swoich rodzin osobne domy i ustalili, że co trzy dni będą zmieniać miejsce pobytu [1,2].

Wspólnie posiadali około 20–23 dzieci (liczba zmiennie podawana w różnych publikacjach,

prawdopodobnie dlatego, że w ówczesnych czasach wiele z dzieci umierało w bardzo wczesnym wieku). Pierwszymi dziećmi były córki, które urodziły się w odstępie 6. dni. Do wieku młodzieńczego dorosło w sumie 21. dzieci. Eng posiadał jedenaścioro (6 chłopców i 5 dziewczynek), a Chang dziesięścioro (7 dziewczynek i 3 chłopców). Dzieci rozwijały się prawidłowo z wyjątkiem jednego syna i jednej córki Changa, które były głuchonieme. Żadne nie pochodziło z ciąży bliźniaczej. Natomiast ich dwie wnuczki urodziły po parze normalnych bliźniąt. Regularnie powiększająca się rodzina sprawiła, że zaczęło brakować pieniędzy i około 1850 r. bracia powrócili do publicznych występów. W 1860 roku spotkali ponownie słynnego showmana P. Barnauma i przez pewien okres czasu współpracowali z nim w Nowym Jorku. Barnaum zorganizował i zasponsorował ich kolejną wyprawę do Europy, gdzie bracia ponownie byli badani pod kątem możliwości ich rozdzielenia. Jednak przeprowadzenie zabiegu wydawało się niebezpieczne, że chirurdzy nie byli skłonni się tego podjąć. Ze względu na pogorszący się stan zdrowia bracia postanowili powrócić do domu i na początku lat 70. XIX wieku ponownie zamieszkali w Północnej Karolinie.

Byli zapałonymi myśliwymi i z dużym upodobaniem polowali na dziką zwierzynę. Prawdopodobnie było to powodem częściowej utraty słuchu – u Changa w obu uszach, u Enga bardziej w uchu prawym. Owa utrata słuchu była prawdopodobnie spowodowana hukami wystrzałów, a ponieważ bracia umieszczali strzelby na prawym ramieniu, przy czym Eng znajdował się z oczywistych powodów zawsze po lewej stronie, natomiast Chang po prawej – tłumaczy to fakt, dlaczego Eng doświadczył utraty słuchu tylko w uchu prawym.

Bracia mieli bardzo różne charaktery. Eng był introwertykiem i melancholikiem. Większość swojego wolnego czasu spędzał na czytaniu Biblii, Shakespeare i rozmyślaniu o swojej rodzinie w Syjamie. Od dzieciństwa marzył o rozdzieleniu. Chciał być podobny do innych ludzi. Był spragniony wolności i prywatności. Często irytował się zachowaniem swojego brata Changa, którego uważał za powolniejszego, mniej spostrzegawczego, a do tego nadużywającego alkoholu. Natomiast w licznych biografjach Chang przedstawiany jest jako bardziej dominujący, otwarty, dowcipny, urodzony aktor niezwykle swobodnie czujący się na scenie. Chang także wydawał się akceptować swój los: nie chciał być rozdzielony, nie chciał być samodzielnym [3].

Fig. 2. Eng i Chang Bunker w Egiptian Hall

W dniu 12 stycznia 1874 roku, Chang mając 63 lata (2 lata wcześniej przebył udar mózgu) zapadł na ciężkie zapalenie płuc i zmarł 17 stycznia wcześnie rano. W chwili śmierci brata, Eng przebudził się zaniepokojony i spostrzegł, że jego brat nie żyje. Zawołał swojego syna Williama, któremu przekazał tę informację. Chłopiec krzyżąc, że „*wujek Chang jest martwy!*” powiadomił całą rodzinę. Eng, w tym momencie był zupełnie zdrowy. Z każdą następną chwilą zaczynał jednak skarżyć się na obfite pocenie, uczucie osłabienia i skurcze mięśni. Stan jego zdrowia stale się pogarszał i cztery godziny później Eng zmarł także. Opiekujący się braćmi lekarz obiecał wcześniej, że po śmierci jednego z nich dokona ich rozdzielenia. Niestety w chwili zgonu Changa lekarz był nieosiągalny. Podczas balsamowania zwłok, Chang, który zmarł pierwszy, okazał się być „skąpany w krwi”, natomiast jego brat Eng „pozbawiony krwi” [6]. Kilka dni później, Filadelfijskie Towarzystwo Lekarskie sprowadziło ich ciała do Filadelfii. Sekcja zwłok została przeprowadzona przez dr Harrison Allen i dr William H. Pancoasta w Muzeum Mütter. Ustalono, że Chang umarł z powodu zatoru mózgu, a Eng prawdopodobnie z powodu wstrząsu krwotocznego. Ponadto ustalono, że bracia byli złączeni ze sobą tylko za pomocą wąskiego pasma tkankowego w okolicy mostka [6]. Jedyńm ich organem, który posiadał wspólne połączenia naczyniowe była wątroba, chociaż każda z nich była niezależna pod względem anatomicznym i funkcjonalnym (wątroby te nadal są przechowywane w formalinie w *Mütter Museum* w Filadelfii i są wystawione obok pośmiertnego gipsowego odlewu bliźniąt. Ustalono, że bracia mogli być bezpiecznie rozdzieleni, ale taka opcja nie została im nigdy formalnie przedstawiona. W świetle dzisiejszej wiedzy i możliwości medycyny ich wada anatomiczna nie była zbyt skomplikowana, a operacja rozdzielenia bliźniąt byłaby w pełni bezpieczna. Wystarczyło zacisnąć łączące je pasmo tkankowe i przeciąć. Nie w pełni wyjaśniona pozostaje nadal przyczyna wystąpienia wstrząsu krwotocznego u Enga i w konsekwencji jego zgonu. Część ówczesnych lekarzy uważała, że zmarł z powodu „przerażenia”. W latach późniejszych przeważał pogląd, że doszło do przejścia materiału trombotycznego od obumarłego do przeżywającego bliźnięcia poprzez znajdujące się w łączącym ich mostku tkankowym anastomozy naczyniowe, rozwinięcia się DIC w jego krążeniu, powstania zaburzeń krzepnięcia krwi i śmiertelnego wykrwawienia [3,6-8]. My uwa-

żamy, biorąc pod uwagę pojawiające się po zgonie brata objawy, że najbardziej prawdopodobna jest trzecia możliwość. W chwili zgonu poprzez łączące ich naczynia krwionośne doszło do stopniowego przetaczania krwi od bliźnięcia przeżywającego, o prawidłowym ciśnieniu krwi, do umierającego o ekstremalnie niskim ciśnieniu. Doprowadziło to do ostrej niedokrwistości, niedociśnienia oraz zaburzenia perfuzji mózgu i innych narządów, a w konsekwencji zgonu tego bliźnięcia. Aby uratować życie Engowi wystarczyło tylko zacisnąć łączące ich pasmo tkankowe, w którym znajdowały się duże anastomozy naczyniowe.

NIEZWYKŁE WYDARZENIA Z ŻYCIA BRACI BUNKER

Życie niezwykłych braci obfitowało w najdziwniejsze wydarzenia. Pewnego razu będąc w barze Chang, który nadużywał alkoholu obraził i pobił pewnego obywatela. Ten podał go do sądu domagając się dla sprawcy kary więzienia. Po trwającej dwa dni rozprawie sędzia uznał, że kara taka jest niemożliwa do wymierzenia, ponieważ do więzienia musiałby trafić również niewinny Eng [1].

Mark Twain, bliski przyjaciel Changą i Engą, opisuje w jednym ze swoich opowiadań, jak podczas wojny secesyjnej Chang opowiedział się po stronie Konfederacji, natomiast Eng – Unii. W którymś momencie, każdy wziął swego brata do niewoli, po czym po kilku dniach wynegocjowali wymianę jeńców [3]. Marek Twain do tego stopnia był zainteresowany osobami Changą i Engą Bunkerów, że pewnego razu sam postanowił wcielić się w ich rolę i dla grona przyjaciół wystawił w swoim domu niewielki spektakl teatralny. Goście, którzy zostali zaproszeni na to przedstawienie witani byli przez Marka Twaina i drugiego identycznie ubranego mężczyznę, a ich ramiona były połączone różową taśmą. Wystawili razem krótką scenkę komediową, w której jeden z nich wypijał duże ilości alkoholu, natomiast drugi niepijący, bełkotliwie przemawiał do zgromadzonych, będąc jakoby coraz bardziej i bardziej pijanym [1].

Bracia Chang i Eng uczestniczyli czynnie w życiu politycznym swojego stanu, biorąc regularnie udział w okręgowych wyborach. Ze względu na różne poglądy polityczne, często przy urnie wyborczej dochodziło pomiędzy nimi do ostrych, rodzinnych sprzeczek.

Oprócz tych zabawnych historyjek zauważyć też trzeba, że dzięki swej nadzwyczajności bracia wywierali istotny wpływ na otaczający świat

i życie polityczne kraju. W kwietniu 1865 roku generał sił Unii G. Stoneman przybył do Północnej Karoliny w celu rekrutacji żołnierzy. Odbywało się to w dość niecodzienny sposób, bowiem nazwiska wszystkich mężczyzn, którzy ukończyli 18 lat niezależnie od przekonań politycznych zostały umieszczane na kartkach i wrzucone do bębna loteryjnego. W wyniku losowania okazało się, że jednym z powołanych do pełnienia służby w szeregach wojsk Unii był Eng Bunker. Tym czasem jego brat Chang nie został wylosowany, a stanowczo odmówił dobrowolnego zaciągnięcia się do armii Unionistów. Gen. Stoneman nie mógł zatem wcielić do wojska wylosowanego Enga nawet przy użyciu siły. Prawo w Stanach Zjednoczonych było respektowane, także w czasach zawieruchy wojennej [1]. Chanowi i Engowi przypisuje się olbrzymi wpływ na liberalizację poglądów ówczesnego, konserwatywnego społeczeństwa w kwestiach postrzegania bliźniąt nierozdzielonych, ludzi o odmiennej budowie fizycznej i zniekształconych przez różnego rodzaju wady wrodzone. Okazało się, że tacy ludzie również mogą żyć normalnie, pracować, zakładać rodziny, posiadać dzieci i służyć dobru ogólnemu.

W XIX wieku bracia Bunker byli jednymi z bardziej znanych ludzi w Stanach Zjednoczonych. Pozostawali tematem licznych artykułów prasowych, książek, poezji, satyr, litografii i sztuk teatralnych. Byli również popularnym wzorcem przebrań w trakcie zabaw maskaradowych. W okresie, kiedy Stany Zjednoczone Ameryki Północnej nie były w pełni jednością, to w Chang i Engu, Amerykanie widzieli ucieleśnienie własnej walki politycznej. Podwójne ciało braci stało się swoistym symbolem dla argumentu połączenia wszystkich stanów Ameryki w spójną całość, a nie jak do tej pory luźną konfederację. Mówi się, że spoglądając na braci, Amerykanie zadawali sobie pytanie: czy są oni dwiema osobami czy jedną?, podobnie jak ich państwo, które opiera się na jednym narodzie, ale podzielone jest na wiele niezależnych stanów. W dniu 26 stycznia 1830 roku Senator z Massachusetts Daniel Webster wygłosił w Kongresie przemówienie skierowane przeciwko wszelkim ideom separatystycznym. Wzywał on do lojalności wobec kraju słowami: „*uczucie, bliskie sercu każdego prawdziwego Amerykanina - Wolność i Unia, teraz i zawsze, Jedno i Nierozłączne*”. Jako przykład podał braci Bunker [1,2,5]. To zdanie stało się tak popularne, że zostało nawet umieszczone w McGuffey's

Reader, podręczniku dla szkół elementarnych, aby było zapamiętane już przez dzieci w wieku szkolnym. Było także przedrukowywane na ulotkach reklamowych, promujących spektakle bliźniąt. Tytuł na ulotkach brzmiał „*Kilka szczegółowych danych dotyczących Changa-Enga, Zjednoczonych Syjamskich braci*.” Poniżej tytułu zamieszczony był amerykański orzeł z tarczą, a pod nim motto „*E Pluribus Unum*” (łac. „*Jedno uczynione z wielu*”). Gdyby nie wszyscy rozumieli tego punktu odniesienia pod spodem znajdował się jeszcze cytat z przemówienia Webstera: „*Wolność i Jedność, teraz i na zawsze, Jedność i Niepodzielność* („*Union and Liberty, one and inseparable, now and forever* „). Wykorzystywanie Changa i Enga, jako symbolu amerykańskiej polityki było kontynuowane przez wiele następnych lat. Zawsze podkreślano, że byli oni naprawdę jedną osobą, jednak z dwuczłonowym imieniem Chang-Eng. I rzeczywiście, połączone ciało bliźniąt stało się z czasem silnym argumentem w idei pełnego zjednoczenia stanów i utworzenia Unii w miejsce Konfederacji [1,2,5,6]. W polityce amerykańskiej braci Bunker wykorzystywano także w późniejszych latach XIX wieku uważając, że w rzeczywistości są jak Stany Zjednoczone jedną osobą, zatem przynależy się im miano „*United Siamese Brothers*”. Próby chirurgicznego ich rozdzielania, a zatem decyzja o ostatecznym zerwaniu łączącej ich więzi były przez postępową część społeczeństwa postrzegane jako polityczna alegoria podziału i rozpadu Stanów Zjednoczonych. Natomiast przeciwnicy Unii w większości skrajnie konserwatywni obywatele południa, braci syjamskich stawiali, jako przykład połączenia nienaturalnego i wadliwego.

Małżeństwo bliźniąt w wysoco pruderyjnej Ameryce początkowo było bardzo krytykowane, postrzegane jako odstępstwo od religii i obyczajów. Uznawane było za ucieleśnienie homoseksualizmu, kazirodztwa, cudzołóstwa i egzotycznych orgii cielesnych, którym głęboko przeciwstawiali się zwolennicy tradycyjnego, heteroseksualnego modelu rodziny. Przed ich małżeństwem spekulowano, jak można i czy w ogóle można legalizować takie związki. Uważano, że „każdy z nich ma ciągle przy sobie jakby drugą połowę” i mimo, że jest stanu wolnego, nigdy nie może być w kontaktach intymnych autonomicznym mężczyzną [3]. Interesujący jest fakt, że według ówczesnego prawodawstwa amerykańskiego złączone bliźnięta płci męskiej mogły brać ślub z dwiema kobietami, natomiast bliźnięta płci żeńskiej nie, gdyż sędziowie stali na stanowisku, iż byłaby to wówczas bigamia.

PODSUMOWANIE

Pamięć o braciach Bunker przetrwała do czasów współczesnych zwłaszcza w miejscu gdzie mieszkali. Most łączący bliźniacze miasta, który

wybudowano w roku 2001 nad zatoką Stewarta został nazwany imieniem Changa i Enga Bunker, natomiast jedna z szos – *Bunker Road* – została nazwana dla upamiętnienia Scotta Bunkera, potomka słynnych rodziców.

1. Martin HE. Chang and Eng Bunker, «The Original Siamese Twins»: Living, Dying, and Continuing under the Spectator's Gaze. <i>J Am Cult</i> 2011;34:372-390.2. Orser JA. The Lives of Chang and Eng Siam's Twins in Nineteenth-Century America. Chapel Hill The University of North Carolina, Press 2014.3. Segel L. Together Forever: The Life and Death of Chang and Eng. <i>Can J Diagn</i> 2001;18:54-56.4. Quigley C. Conjoined Twins: An Historical, Biological and Ethical Issues Encyclopedia. Jefferson, NC & London: McFarland & Company, Inc., 2003.	5. Wu C. Chang and Eng Reconnected: The Original Siamese Twins in American Culture Paperback – August 24, 2012.6. Luckhardt AB: Report of the autopsy of the Siamese twins together with other interesting information covering their life. <i>Surg Gynecol Obstetr</i> 1941;72:116-25.7. Alexander E Jr. The original Siamese twins: we know why Chang died, but why did Eng? <i>N C Med J</i> 2001;62:66-68.8. Leroi AM. Mutants: On Genetic Variety and the Human Body. Viking Books, 2003.